

PENSAMENT I ACCIÓ

Aproximació a una obra dinàmica

Santiago Coca, professor de l'INEF de Madrid, llicenciat en Ciències de l'Informació

L'humanisme, la pedagogia i la ciència al servei d'una concepció del moviment com a part essencial de l'home.

Reconec, d'entrada, que esbossar una síntesi del pensament de Cagigal, al cap de tres anys del seu decés, quan encara ressonen vives les seves paraules, és una tasca àrdua. Cal que les idees es decantin en l'espai i el temps per poder endinsar-se en el cabal cultural dels pobles i és per això mateix que es resisteixen a ser jutjades a partir de la juvenesa del seu naixement i des de la proximitat de la seva perspectiva. Si afegim a aquesta valoració general el munt de pàgines redactades per l'autor, les seves múltiples conferències i comunicacions en congressos i cursos internacionals i, sobretot, la seva fecunda tasca docent, conclourem, sense més afegitons, que aquest resum o esquema ideològic no deixa de ser més que això: una aproximació al que constitueix una obra de luxe. Hi hauria, suposo, temps i espai per a un acolliment més generós. crític i cabdal, de les intuïcions, els programes i els arguments de Josep Maria Cagigal.

Tres dimensions del seu pensament

Suggerixo que en la interpretació del pensament de Cagigal emprem tres

claus que en constitueixen les vèrtebres i ho expliquen tot sense embuts: la humanística, "ens interessa l'esport com a esdeveniment de la persona"; la pedagògica, "l'educació física és abans de tot educació"; i la científica, "l'home com a objecte formal de la cinantropologia, ciència o sistema de formació integral que accentua les capacitats físiques d'aqueix home". Aquest és el seu triangle màgic, el seu alleujament mental, esclarit aquí amb promptitud a l'abast de qualsevol lector curiós, i la seva raó de ser. Perquè no es concep el Cagigal pensador sense el Cagigal actiu. És per això que el títol d'aquestes reflexions no m'ha pas plantejat dubtes: pensament i acció, i aclareix una altra de les seves preocupacions més sentides i confessades: "cal conèixer i alliberar el món a partir de l'entitat corporal humana". Ja el 1957 al seu primer assaig i primera publicació, premi nacional al millor llibre esportiu, *Hombre y deporte*, dissenyava la seva comprensió totalitzadora del món —"per l'esport entrem en el dinamisme d'avui"— des d'aquesta triple perspectiva que analitzem: "els valors humans de l'esport s'incorporaran en una integració global de la tasca educativa... i per això

caldrà que investiguem els tractaments de conducta o aprenentatge del joc". Evidentment, encara no està pas definida, en aquestes pàgines, la trajectòria ideològica a la qual hem al·ludit abans, per bé que en la dita publicació poden advertir-se els orígens de tot el que posteriorment exposarà Cagigal fins a l'any 1983. L'embrió del que més tard s'esdevindrà ja hi era. Capítols com "El deporte en la andadura humana" (cap. III de la primera part), "Educación y deporte" (cap. I de la tercera part) o "En los centros de educación" (cap. V. de la tercera i darrera part del llibre) parlen per ells mateixos de la inquietud i alhora la fixesa de pensament amb les quals Josep Maria Cagigal esventava les seves idees ja fa gairebé trenta anys.

L' INEF

L'obra escrita de Cagigal dorm, a partir d'aquest assaig, un llarg parèntesi de quasi deu anys, tot just intel·ligible per als qui al seu moment varen pensar que aquell lúcid naixement del 57 va ser fruit de la casualitat o de l'atreviment efímer de la immaduresa que es sorprèn ella mateixa sense encertar a ser encara més creativa. Amb tot, ni

El 1970 fou nomenat vicepresident de la FIEP a l'Assemblea General celebrada a Lisboa

Reunió de la FIEP a Lisboa, any 1970

allò fou una espurna fugissera ni un voler i no poder que s'adorm bressolat per l'èxit, amb ganes amb prou feina d'actualitzar-se o contradir-se. El silenci d'un pensador no és por a l'expressió dels seus raonaments, sinó pausa consentida on tenen el seu recés els molts vaivens que sotraguegen la seva intel·ligència. Donar a llum una idea genial costa i dol molt, i cal afartarse de temps posterior perquè la seva eficàcia resulti fecunda. Cagigal no va cedir aleshores a les presses ni a les sol·licituds neguitoses que en reclamaven nous escrits. Va interioritzar els seus convenciments, va amuntegar sense malbaratar-les les experiències que li va tocar de viure als països germànics i, quan el 23 de desembre de 1961, en fa ara vint-i-cinc anys, neix el text de la Llei 77 sobre Educació Física, que en part va redactar ell, es trenca el silenci i es justifiquen les expectatives de tots aquests anys. Aquí, a l'article quinze, s'extrovertia i es configurava el lent procés de maduració de Cagigal, pensament i acció, l'INEF, l' Instituto Nacional de Educación Física y Deportes "per a la formació i el perfeccionament del professorat d'Educació Física i dels entrenadors esportius...". Ara sí que semblava que es comprenia tota la resta. L' INEF exigia reflexió, confrontació de programes, valoració econòmica, reunions i viatges. Tota una successió vertiginosa d'anades i tornades que retenien el flux de les idees amuntegades. Era temps d'acció febril. L'any 1964 se'n soterrava la primera pedra al campus universitari de Madrid, a on en aquells moments encara no arribaven els transports públics. El 1966 s'inaugura l' INEF amb el Congrés Mundial d'Educació Física. I el novembre de 1967 s'endega el primer curs acadèmic, la primera promoció, l'obertura de la Biblioteca esportiva, la revista *Deporte 2000*, el Centro de Documentación y Traducción, les *Novedades*, la revista *Citius*, *Altius*, *Fortius*, els primers intercanvis amb Hispanoamèrica i les institucions

superiors universitàries d'Educació Física a Europa... ¿Per què continuar? La tasca de Cagigal com fundador i primer director de l'INEF requeriria un treball a part. En tot cas, diguem que l'INEF fou la floració espontània d'esdeveniments que va sorgir d'una concepció teòrica defensada amb tenacitat enfront de l'escepticisme de molts. Per una vegada, pensament i acció es feren solidaris i es justificaren mútuament.

Des de 1966 fins a 1973

Un cop assentats els fonaments de la vida acadèmica de l'INEF, Cagigal prolonga, sense interrupció, el seu pensament en les pàgines escrites de les revistes, els assaigs, els llibres de contingut divers, amb una urgència i una densitat dignes d'aquell qui té molt a dir i se sent anguixat per l'estretor d'un temps que intueix que serà eschdusser. Amb pròleg de Juan José López Ibor, *Deporte, Pedagogía y Humanismo enceta*, el 1966, la segona i definitiva etapa de la producció escrita de Cagigal. "Contra la restricció de moviments imposada pel tecnicisme" s'inventa els intel·lectuals a depositar "el seu recel enfront del moviment físic" i descobrir en l'expressió esportiva "els símptomes aptes per a l'exploració personal", així com "l'acció que modifica el dinamisme personal". S'atorga, doncs, al fet esportiu un protagonisme "dialogant amb el seu entorn" mereixedor d'estudis conscienciosos inexcusables i és equiparat en el seu sentit més integrador a les tendències modernes de la "psicologia de la personalitat que camina vers una psicologia de l'intercanvi". I és precisament aquí, en el marc de les relacions socials, a on Cagigal entén una de les seves afirmacions més clarividents: "l'actitud espiritual del joc" com a "catalitzador de reorganitzacions personals". Sota aquest lema queden al marge els criteris que presideixen les

urgències del campionisme, les servituds del mecanisme o les apories de l'intel·lectualisme. *L'homo ludens* pensat per Cagigal, sense excloure en absolut els requeriments de *l'homo competitivus*, està cridat a "crear cultura" i a reclamar "de la pedagogia un lloc gairebé preferent". La seva afirmació que "l'educació física només es concep com autèntica si s'entronca en el germen lúdico-esportiu de l'home" fa del llibre que comentem —no oblidem pas que en el seu títol s'escriuen els mots pedagogia i humanisme— una de les fites fonamentals de la seva obra.

Mentre que Cagigal prepara el seu pròxim llibre —encara han de transcórrer sis anys— multiplica les seves col·laboracions escrites a diverses publicacions, de les quals em permeto de destriar tres articles que aparegueren a la revista *Deporte 2000* durant els anys 1969 i 1970. *Hacia una pedagogía del fracaso* ens apropa al món de la competició sense allunyar-nos ni una mica dels principis pedagògics que continuen informant-ho tot. S'hi parla de derrota, a la qual se li nega el caràcter de frustrant; tornem a enfrontar-nos amb la dimensió lúdica de l'esport, que significa possibilitat d'expansió, d'entrenament i de goig espontani", i s'hi recorda el sentit participatiu de l'esport "per fer-lo retornar als seus justos límits humans", que beneficien tothom. En l'article *Cosmodeporte* Cagigal insisteix en "la capacitat de joc" que cada home duu amb ell mateix i que li ofereix magnífiques opcions d'autorealització i de diàleg amb els altres. Finalment, l'article *El moderno educador físico* estableix alguns dels requisits que Cagigal proposava rigorosament als seus alumnes per ser eficients en la seva professió: que fossin educadors esportius, sense que aquesta afirmació pretengués de confondre els àmbits físic i competitiu dels infants, que fossin abans que tot pedagogs, i que no es limitessin a mostrar-se com mers empírics de l'esport, sinó com científics

La tasca formadora de Cagigal fou rellevant, tant en els seus escrits, com en la labor docent i en els organismes internacionals FIEP i AIESEP

A la fotografia: presentació a l'INEF de Barcelona de la col·lecció de llibres KINE que va dirigir des del 1978

qualificats. El cert és que s'hi mantenen les constants ideològiques que apuntem d'un començament i que la coincidència de paraules i de conceptes no fa sinó palesar un llenguatge desproveït d'ambigüitats i, per contra, pletòric de termes conseqüents.

El tercer llibre, *Deporte, pulso de nuestro tiempo*, publicat el 1972, coronava uns anys de reconeixement mundial que situaven el nostre autor entre els pensadors més qualificats del món esportiu. El 1970 és elegit a Varsòvia president de l'Associació Internacional d'Escoles Superiors d'Educació Física. En 1971 se li concedeix el "Philip Noël Baker Research Award", instituït pel Consell Internacional d'Educació Física i Esport de l'UNESCO, com a reconeixement a la personalitat que més hagi destacat en treballs de caire científic o cultural en referència a l'esport.

Aquest llibre, prologat per Pedro Laín Entralgo, recull diversos treballs que el mateix Cagigal qualificava com "antropologia cultural referida a l'esport", i en destacaria dues aportacions summament interessants: "La Educación Física, ¿ciencia?" i "Sugerencias para la década del 70 en Educación Física". El primer treball constitueix una aproximació científica, històrica i metodològica al fet controvertit si, quan ens referim a l'educació física, ens situem davant d'una ciència auxiliar o a una ciència amb nom propi. Cagigal ens mena al camp de les ciències de l'educació i al de les humanístiques, on s'hi troba amb l'"home en moviment o capaç d'automoviment, com a ser mòbil", objecte d'aquesta "ciència aplicada que és la cinantropologia", que atén específicament a les capacitats físiques de moviment i d'expressió de l'individu. Pel que fa al segon treball, hi insisteix novament en aquesta preocupació per establir les característiques d'un possible corpus científic de l'Educació Física i s'hi endinsa amb coratge i rigor en qüestions que per als profans poden ser de matís, però que per als

especialistes revesteixen una importància indiscutible: "la ciència de l'Educació Física podria gairebé coincidir amb una ciència de l'home en moviment".

La darrera dècada

Cinc llibres encara li queden per escriure a Cagigal i molts articles que es tradueixen a les llengües més universalment conegudes. Són anys de dispar acceptació social de les seves activitats, sobretot a partir de 1978, i que en la seva possible biografia descobriren els tràngols pels quals aleshores va haver de passar i que marcaran tant el contingut dels seus dos últims llibres com el projecte editorial del seu futur ideològic, que malauradament no es va arribar a realitzar.

El 1973, tot comentant a la revista *Deporte 2000* el "Manifest sobre l'Educació Física", Cagigal critica la superficialitat amb què s'atorguen certs diplomes a monitors i entrenadors que, mancats dels coneixements científics que cal, desvirtuen el compromís pedagògic que per la seva categoria en reclama "el subjecte d'aqueixa educació, el qual és el ser humà".

Educar esportivament és molt més seriós que no pas fer gala de títols.

I amb idèntic arravatament crític s'edita el 1975 *El deporte en la sociedad actual*, un petit llibre, així l'anomena Cagigal en les seves primeres declaracions, que, tanmateix, condensa per una part i explicita per l'altra una de les anàlisis més encertades que conec

**Cagigal morí a Barajas, el 1983,
en un accident d'aviació.
Anava a Roma a presidir un congrés
internacional de l' AIESEP**

sobre l'esport espanyol, la seva estructura, els seus anacronismes, les seves oportunitats malaguanyades o el seu entroncament polític. Tot això atenent-se a les xifres i els documents més contrastats i fiables d'aquella època. Si a aquesta visió acusadora de la realitat que es presenta sota l'epígraf: "Pautas para una organización", hi afegim les reflexions històrico-culturals del fenomen esportiu, en general, que s'ageganta al món, en deduirem que aquest llibre és —cal que l'anomenem el seu "equador" particular?— una de les cites obligades, potser la primera al costat de *Hombres y Deporte*, per comprendre el dinamisme del seu pensament.

Deporte y agresión neix el 1976 a tall d'una publicació atípica en el catàleg de l'obra de Cagigal. Hi abandona per un moment els pressupòsits pedagògics i filosòfics de la seva vida anterior i dona pas a qüestions psicociològiques emparades en el comú denominador de l'agressió i la violència, manifesta prefiguració —intuïció d'aquell qui sabia esguardar sense eufemismes al seu voltant— de les situacions lamentables que avui patim. El llibre és la resposta científica del professor —com és d'abundosa la seva bibliografia sobre l'agressió humana—, que es centra en els comportaments de la societat que els empara. Entre preguntes i respostes l'agressivitat discorre des de les teories més conspícues fins als esdeveniments quotidians de l'esport —el lleure actiu, la higiene i la salut, l'agonisme, l'espectacle esportiu—, sense que en cap moment no perdem de vista la imperiosa necessitat de continuar preguntant-nos, implicant-nos-hi, per totes les situacions que van desfilar davant nostre. "Ningú, abans que Cagigal, no havia estudiat el tema concret de la relació entre l'agressivitat i l'esport", afirma Juan Rof Carballo en el seu pròleg al llibre. Per part nostra, a més a més de

que hem dit, fem nostra aquesta simbiosi fecunda per al fenomen esportiu: "l'esport, com a producte de la societat, desemboca en el fet que l'esport d'avui és societat d'avui".

Tot amb tot, Cagigal no desistia del seu propòsit d'accentuar "les bases antropofilosòfiques per a una educació física", o "els elements teòrics per a un diagnòstic de l'esport", o "les conclusions pràctiques que es deriven de l'esport com a educació". I un sisè llibre, dins d'aquesta constant ideològica, salta a l'opinió pública un dia històric, el 15 de novembre de 1979, data en la qual el Congrés dels Diputats aprova el text de la nova Llei de la Cultura Física i l'Esport. Aquella coincidència va fer concebre a Cagigal unes esperances que es varen frustrar molt aviat per raons que, de moment, són fora del propòsit d'aquest treball. En les pàgines d'aquesta recopilació d'assaigs seguim "l'home amo d'ell mateix", "el coneixement del propi cos", "l'adaptació al seu entorn", mitjançant la corporeïtat entesa com companya de viatge de la seva intel·lectualitat. Aquest llibre, *Cultura Intel·lectual Cultura Física*, l'únic editat per una firma estrangera, la Kapelusz de Buenos Aires, va despertar en el petit grup de persones que assistíem a aquell acte una especial sensació d'alleujament i d'inquietud manifestos. Mai no havia vist jo Cagigal tan segur d'ell mateix tot proclamant la necessitat d'una modificació a fons dels programes educatius. Quan uns dies després les anomenades raons polítiques feren anar en orri aquelles il·lusionades expectatives, tot va començar a enfosquir-se definitivament, i diríem que oficialment, per a en Cagigal. Els seus dos últims llibres, *Deporte, espectáculo y acción* i *¡Oh deporte!* (*Anatomía de un gigante*), aquest últim prologat per Joan Antoni Samaranch, ambdós publicats el 1981, representen "revisions pedagògiques,

"apunts", davant el "sorprenent i desconcertant panorama de l'esport als nostres dies", que reflecteixen el drama interior del mateix Cagigal. Segons que ell mateix confessava, aquells llibres serien els últims que tractaven l'esport com fins aquell moment l'havia descrit. I es va disposar a iniciar una nova etapa assagística, més profunda o no tan pensada al fil dels esdeveniments. Encara ens deixaria la seva contribució com conferenciant en la ponència presentada en el I Simposi nacional *El deporte en la sociedad española contemporánea*, celebrat a l'INEF de Madrid del 23 al 25 de novembre de 1983. La seva dissertació versà sobre *El deporte contemporáneo frente a las ciencias del hombre*, i hi destacava la seva insistència en el fet que "l'acció pedagògica i esportiva dels poders públics ha de concentrar-se sobretot en la formació dels pedagogs esportius. Vaig esmorzar amb ell el dia 24 de novembre, a la cafeteria de l'INEF, i varem quedar de veure'ns al seu retorn de Roma, a on acudia, en qualitat de President de l'Associació Internacional d'Escoles Superiors d'Educació Física, per dirigir un congrés internacional i presentar-hi una ponència sobre el valor del joc com a activitat física fonamental. No vaig tornar-lo a veure mai més. Va morir a Barajas el 7 de Desembre.

Queden així esbossats els dos pols d'atenció sobre els quals m'he permès de demanar l'atenció dels lectors que pretenguin conservar un record actiu d'en Cagigal. Si l'activitat física és expressió del poder comunicatiu de l'individu, el seu acte de presència al món, la seva encarnació —una més entre les possibles— amb el que és viu, el seu enteniment només es comprèn essent tan carnal com ella i tan intel·ligent com les idees que la fan possible. Per aquest camí pot anar la comprensió de l'obra de Cagigal.